

О.О.Ковалевська

**УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКЕ НАУКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО:
ДОСВІД РОБОТИ МІЖНАРОДНИХ ЛІТНІХ ШКІЛ ДЛЯ МОЛОДИХ
НАУКОВЦІВ 2003–2004 рр.**

Повідомлення присвячене огляду діяльності Першої (серпень 2003 р.) та Другої (серпень 2004 р.) міжнародних літніх шкіл для молодих науковців, організованих у результаті багатопланової співпраці Інституту історії України НАНУ, Інституту російської історії РАН, Інституту загальної історії РАН, а також відомих українських і російських вузів. Подано аналіз найбільш цікавих лекцій відомих учених із обох країн, огляд круглих столів та складних питань т. зв. "спільної історії", які викликали жваві дискусії в середовищі учасників літніх шкіл.

Політичні події в Україні кінця 2004 – початку 2005 р., безумовно, збурили українське суспільство. Наслідки цих подій, як у їх позитивному, так і у негативному вимірах, ще прийдеться як безпосередньо відчувати, так і проаналізувати, зрозуміти та оцінити. Абстрагуючись від різноманітних політологічних звітів та прогнозів, хотілося б звернути увагу на деякі аспекти наукового співробітництва між двома країнами – Україною та Росією – протягом трьох останніх років. Зміст і результати цих контактів аргументовано доводять наявність суттєвих змін на різних комунікативних рівнях, незалежно від того, бажають їх помічати, чи ні.

Як відомо, зрушення у суспільній свідомості швидко не відбуваються. Сприймати один одного з позицій права на самовизначення, визнання політичного, соціально-економічного та культурного вибору, толерантності у вирішенні конфесійних та будь-яких інших питань звичайно складно, але можливо. Збільшення, а згодом і переважання "діалогових" форм спілкування, на відміну від "монологічних", якраз і має на меті пошук того підґрунтя, яке дозволило б чути й розуміти один одного. Саме на це і були націлені двосторонні дії керівництва НАНУ і РАН протягом останніх кількох років.

Першим кроком у налагодженні нормального, цивілізованого наукового співробітництва стала відкрита дискусія з приводу змісту сучасних шкільних підручників історії в Україні та Росії, організована ще 2001 р. Участь в обговоренні брали представники Інституту російської історії РАН, Інституту загальної історії РАН, Московського державного університету, Московського державного педагогічного університету, Інституту історії України НАНУ, працівники Міністерства освіти і науки України. Основним висновком цієї зустрічі стало усвідомлення того, що при наявності різноманітних поглядів на деякі проблеми так званої "спільної історії", більшість учасників дискусії вбачають подальшу перспективу розвитку контактів, думок та оцінок лише на шляху професійного діалогу¹. Крім того, на цій зустрічі йшлося й про необхідність відновлення колишнього співробітництва вчених-істориків Росії та України, відтворення механізму професійних контактів, координації дослідницької роботи у межах загальних тем.

2002 р., що був проголошений Роком України в Росії, дав можливість розпочати реалізацію висловлених ідей і побажань. Зокрема, крім певної кількості міжнародних конференцій, проведених за участю вчених обох країн, була обговорена можливість створення спільної комісії істориків Росії та України. Основними напрямками її діяльності повинні були стати реалізація спільних дослідницьких проектів з актуальних проблем російсько-українських стосунків та культури, організація наукових конференцій, круглих столів, колоквиумів, регулярний обмін інформацією про новітні досягнення українських та російських учених у галузі історичної науки. До складу цієї комісії з російської сторони ввійшли директор Інституту загальної історії РАН, академік А.О.Чубар'ян, заступник директора з міжнародного співробітництва Інституту загальної історії РАН, канд. іст.

наук В.В.Іщенко, представники російського Міністерства освіти та провідних вузів Російської Федерації. Українська частина комісії була затверджена дещо пізніше, однак координація різноманітних питань співробітництва істориків України та Російської Федерації здійснювалася керівництвом Інституту історії України НАНУ в особах директора Інституту академіка В.А.Смоля та заступника директора, д-ра іст. наук, професора С.В.Кульчицького.

Саме завдяки спільним зусиллям академічних структур обох країн у серпні 2003 р. – Року Росії в Україні – на базі Переяслав-Хмельницького педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди відбулася I Міжнародна літня школа молодих істориків Росії та України. Оскільки це була перша спроба реалізації задуманих планів широкомасштабного наукового співробітництва, школа мала загальний характер, що відбилося на змісті її програми. Вона налічувала кілька блоків. Перший – теоретико-методологічний – був представлений лекціями заступника директора Інституту загальної історії РАН, д-ра іст. наук, професора *Л.П.Рєпіної* "Мікро- й макроісторія: проблема нового історичного синтезу", "Інтелектуальна історія сьогодні: методи, проблеми, перспективи", "Нові версії соціальної історії". Український погляд на проблеми сучасної теорії історичної науки та методології представляли провід. наук. співроб. Інституту історії України НАНУ, д-р іст. наук, професор *І.І.Колесник* та канд. іст. наук, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка *О.Г.Сокирко*, які представили до уваги аудиторії питання культурно-інтелектуальної історії під кутом зору української історіографії та горизонтів взаєморозуміння культур і історіографій України та Росії наприкінці XVII–XVIII ст.

Наступний лекційний блок був присвячений проблемам середньовічної історії, які висвітлювали канд. іст. наук, керівник центру приватного життя та повсякденності Інституту загальної історії РАН *І.М.Данилевський* та канд. іст. наук, доцент, провід. наук. співроб. Інституту російської історії РАН *С.Г.Яковенко*. Серед питань, які виносилися на розгляд учасників школи, були теоретичні та методологічні проблеми герменевтики давньоруських писемних джерел, сучасні проблеми літописного джерелознавства, проекти перенесення патріаршого престолу з Константинополя, затвердження патріаршества в Росії (1589 р.) та питання Брестської церковної унії (1596 р.).

Історичну проблематику першої чверті XX ст. представляв заступник директора Інституту історії України НАНУ, д-р іст. наук, професор *С.В.Кульчицький*.

Останній блок був присвячений проблемам холодної війни, які представляла заступник директора Інституту загальної історії РАН, д-р іст. наук, професор *Н.І.Єгорова*, та міжнародних відносин у висвітленні завідувача відділу всесвітньої історії Інституту історії України НАНУ, д-ра іст. наук, професора *С.В.Віднянського*.

Для розуміння можливостей контакту лекторів та аудиторії, слід зауважити, що вона була досить представницькою. Із двох десятків учасників, які представляли обидві країни, були аспіранти Інституту загальної історії РАН, Інституту історії України НАНУ, Інституту слов'янознавства РАН, Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди, а також молоді кандидати історичних наук, які територіально представляли майже всі регіони України (від Східної України до Поділля) та чотири регіони Російської Федерації (від Москви до Томська), а інституціонально – Інститут історії України НАНУ, Інститут загальної історії РАН, Інститут російської історії РАН, Липецький державний педагогічний університет, Пермський і Томський державні університети.

Серед питань, які викликали найбільш жваві дискусії, були проблеми можливостей синтезу макро- й мікроісторії, проблеми понятійно-категоріального апарату, що застосовується сучасними дослідниками, перспективи розвитку інтелектуальної історії в Росії та Україні, проблеми варіативності професійного самовизначення істориків XXI століття ("ремісник" чи "теоретик"); проблеми середньовічної історії, зокрема необхідність усвідомлення, що літописний період історії є лише умовною хронологічною таблицею, реальний же зміст подій не може бути відновлений достовірно, хоча опис сенсів подій є зафіксованим у літописах та інших писемних джерелах. Цікавою, але достатньо дискусійною виявилася думка професора С.В.Кульчицького, який, спираючись на реконструкцію подій у Росії в першій чверті XX ст., запропонував розглядати революційні події 1917 р. як єдиний про-

пес, єдину "російську революцію", окремі етапи якої можна було б розглядати як "буржуазно-демократичну революцію", "національно-демократичну революцію", "радянську революцію", "комуністичну революцію" тощо.

Звичайно, що настільки насичена наукова частина роботи школи передбачала необхідність відпочинку, який, до речі, дуже часто давав можливість лише перенести дискусії з аудиторії в кулуари, а іноді надавав їм певного колориту. Завдяки значній організаційній роботі, яку провели гостинні господарі школи – колектив Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди в особах ректора – д-ра іст. наук, професора, члена-кореспондента АПН В.П.Коцура, проректора з економічної та адміністративної роботи, канд. біолог. наук, доцента В.М.Джурана, проректора з навчально-виховної роботи, канд. пед. наук Л.О.Калмикової, проректора з наукової роботи, канд. філософ. наук, доцента С.М.Рика, декана історичного факультету, канд. пед. наук, доцента Б.Л.Дем'яненка, аспірантів та співробітників університету О.М.Лукашевича, Т.Н.Нагайко та ін., учасникам літньої школи була запропонована насичена культурно-пізнавальна програма. Зокрема вдалося відвідати музей освіти Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди, Музей народної архітектури та побуту Придніпров'я Національного історико-етнографічного заповідника, історичний музей НІЕЗ, музей Г.С.Сковороди, музей археології НІЕЗ, Софіївський ландшафтний парк (м. Умань), музей кобзарського мистецтва й етнографії НІЕЗ, музей Т.Г.Шевченка на Чернечій горі в м. Каневі та здійснити оглядову екскурсію до столиці України міста-героя Києва.

На заключному засіданні 14 серпня 2003 р. відбулася презентація книги "Петро Шелест: "Справжній суд історії ще попереду". Спогади, щоденники, документи, матеріали.", яку представляли головний редактор видання – *Ю.І.Шановал*, провідний науковий співробітник Інституту політичних та етнонаціональних досліджень НАНУ, д-р іст. наук, професор та генеральний директор видавництва "Генеза" – *О.П.Дубас*. Крім того, до уваги учасників школи були представлені нові шкільні підручники (видання 2003 р.) з історії України та всесвітньої історії. Зовнішнє оформлення цих підручників викликало позитивну оцінку не лише української сторони, але й російської, однак зміст деяких розділів знову-таки привернув увагу вчених до необхідності координації зусиль в області досліджень та популяризації історії обох країн.

Серед основних підсумків роботи I Міжнародної літньої школи молодих істориків Росії та України безперечно стало визнання того, що існування школи є необхідністю, визнаною часом. Школа молодих істориків повинна стати дієвою інституцією. Стосовно місця проведення наступних шкіл, їхньої тематики та складу учасників, було прийнято рішення робити їх більш тематично-окресленими, запрошувати до участі більшу кількість осіб із різних регіонів України та Росії, розглянути можливість залучення до роботи колег із Білорусії, затвердити графік проведення шкіл почергово кожною зі сторін (з урахуванням великої кількості можливих варіантів вирішення цього питання).

Максимально втілити ці рішення в життя спробували організатори II Міжнародної школи молодих істориків, яка проходила в серпні 2004 р. у м. Кам'янці-Подільському. Тематика лекцій та "круглих столів", які передбачалися програмою роботи цієї школи, визначалася загальною темою: "Україна, Росія та Захід. 1991–1999 рр."

Серед учасників заходу були молоді вчені з Києва, Рівного, Кам'янця-Подільського, Москви, Єкатеринбурга, Пермі, Липецька. Російську делегацію очолював заступник директора Інституту загальної історії РАН В.В.Іщенко. Вирішення організаційних питань з української сторони було покладено на керівництво Кам'янець-Подільського державного університету в особі проректора з наукової роботи – А.Г.Філінюка.

Викладацький склад учасників школи був представлений професорами С.В.Кульчицьким, Ю.В.Павленком, В.П.Газіним, Г.В.Касьяновим, С.В.Віднянським, Л.В.Важеневим, О.М.Філітовим, В.І.Михайленком, С.Г.Яковенком, а також доцентами А.О.Борисовим, Ю.В.Василенком, В.В.Головком.

На відміну від I школи, робота II була організована більш цілеспрямовано й динамічно. Головним предметом обговорення стали двосторонні російсько-українські стосунки та "український фактор" у політиці країн Заходу протягом одного з найскладніших періодів новітньої історії – періоду розбудови незалежності двома найбільшими країнами колишнього СРСР.

Відкривали роботу школи лекції д-ра іст. наук, професора, заступника директора Інституту історії України НАНУ *С.В.Кульчицького*. Підґрунтям для аналізу російсько-українських відносин на сучасному етапі *С.В.Кульчицький* обрав широкий контекст історії західної цивілізації, однією з головних рис якої протягом ХХ ст., на думку вченого, став розпад імперій. У лекції було зроблено спробу визначити базові закономірності історичного процесу, згідно з яким розпад Російської імперії був обумовлений не лише внутрішніми та зовнішніми проблемами, але й усією логікою розвитку імперій у ХХ ст. Разом із тим, *С.В.Кульчицький* не уподібнював розвиток Російської імперії іншим імперіям Європи, наголошуючи на тому, що Російська мала низку рис, які відрізняли її від Заходу. Перш за все в неї не було заморських колоній, що робило розпад більш болісним. Він означав розкол не лише між метрополією та колоніями, але й між частинами формально єдиної спільноти, що мала як спільні культурно-цивілізаційні, так і етнічні риси. Крім того, далеко не всі "окраїни" Російської імперії можна було розглядати як колонії в традиційному розумінні цього слова, зокрема коли йшлося про статус України.

Окрема лекція *С.В.Кульчицького* була присвячена історії Радянського Союзу та механізму його розпаду. Основна думка лектора полягала в тому, що загальна логіка співвідносин між українцями та росіянами протягом радянського періоду в цілому була тією ж, що й у часи Російської імперії. Українці навіть очолювали радянську державу, і цей факт не сприймався як аномальне явище. Однак протягом ХХ ст. становлення української нації кидало керівництву СРСР нові виклики, не отримуючи на них адекватних відповідей. Будуючи стосунки з Україною за старими уявленнями, керівники Радянського Союзу не врахували нових потреб української нації в розвитку власної мови та культури. Соціально-економічна криза та параліч партійної ідеології лише підсилили суперечності, що наростали. Це, урешті-решт, і призвело до розходжень між українською правлячою елітою та центральною владою. Із розпадом СРСР українська влада була змушена взяти на себе весь тягар відповідальності за майбутнє своєї країни, що примусило по-новому поглянути та переосмислити традиційну модель російсько-українських відносин. На сьогоднішній день цей процес триває, а життя вносить свої корективи.

Не менш змістовними були лекції д-ра іст. наук, професора, ст. наук. співроб. Інституту загальної історії РАН *О.М.Філітова*. Російський історик, що займається проблемами зовнішньої політики, спробував виокремити український фактор у радянській зовнішній політиці, яка вважалася єдиною, без огляду на окремі регіони Радянського Союзу. Аналіз, проведений *О.М.Філітовим*, продемонстрував, що Україна традиційно була центром концентрації інтересів різноманітних зовнішніх та внутрішніх сил, і цей факт не міг не відбитися на виробленні загального вектора радянської зовнішньої політики. Особливу увагу *О.М.Філітов* приділив двом першим десятиліттям радянської історії, коли Україна мала всі шанси здобути власну державність і виступити на міжнародній арені як незалежна держава, але замість цього стала розмінною картою в передвоєнних торгах між Гітлером і Сталінім. Висновок, зроблений *О.М.Філітовим*, засвідчив, що розвиток радянської зовнішньої політики був залежним від того, як протягом того чи іншого етапу вирішувалося "українське питання". Саме воно в підсумку визначило проблему консолідації східнослов'янських націй під час Другої світової війни на теренах Радянського Союзу.

Проблеми та перспективи взаємовідносин України та Європейського Союзу були розглянуті в лекціях д-ра іст. наук, професора *В.І.Михайленка*. З погляду екатеринбурзького історика, на процес входження колишніх республік Радянського Союзу в ЄС впливають не лише прагматичні інтереси цих країн, але й традиційний характер їхніх стосунків із Російською Федерацією. На жаль, потенціал цих стосунків, особливо з Україною, не використовується російською стороною на користь обох країн, а іноді навіть шкодить їм. На думку *В.І.Михайленка*, Російсь-

ка Федерація повинна змінити своє традиційне ставлення до України як до "окраїної вогчини", що мусить перебувати під необмеженим впливом свого "старшого брата". Інерція у взаємостосунках породжує та зміцнює масу негативних стереотипів, які потребують руйнування.

Тема міжнародних взаємин знайшла своє відображення в лекціях відомого українського дослідника історії Центральної та Східної Європи д-ра іст. наук, професора *С.В.Віднянського*², який дав глибокий, усебічний і відвертий аналіз міжнародного становища України та Росії, їхніх двосторонніх відносин, окреслив вірогідні моделі позиціонування України на міжнародній арені. Перша модель – Україна з Росією – на думку вченого, маловірогідна. Звичайно, не йдеться про згортання стосунків між двома країнами або збільшення політичної напруги між ними. Однак, якщо виходити з реальності, на сьогоднішній день уже накопичено чималий багаж негативних моментів у відносинах між Україною та Росією, який заважає поступовому та динамічному їх розвитку. Росія з великим небажанням позбувається комплексу "старшого брата", крім того вона залишається схильною час від часу втручатися в справи сусідньої слов'янської держави. Україна ж не зовсім послідовна у своїх зовнішньополітичних рішеннях і балансує між Росією і Європейським Союзом. Друга модель – Україна з Європейським Союзом – на думку українського фахівця найбільш бажана. Ця модель не заперечує співробітництва з Росією, однак перетворює останню на одного з рівних партнерів, без особливих привілеїв, що в майбутньому могло б позитивно відбитися на російсько-українських відносинах, сприяти їхньому відродженню, оскільки зніме український комплекс "молодшого брата". Крім того, входження в зону впливу Європейського Союзу обіцяє Україні суттєві інвестиційні вливання, яких вона потребує. Успішна інтеграція України в загальноєвропейські структури могла б спричинити як економічні, так і політичні зміни в самій Росії. У цьому сенсі Україна є надзвичайно важливим партнером для країн Заходу, що усвідомлюється політичними елітами цих країн дуже повільно. Західні політичні еліти побоюються, що Україна просто веде торг з метою набуття для себе більш вигідного становища. У цьому є доля правди, але мають місце і серйозні проблеми, які заважають Україні "вписатися" в Європейський Союз. Ідеться про недостатньо розвинуту інфраструктуру, економічну прив'язку до Росії, перш за все в плані енергоносіїв та бізнес-альянсів. Усе це відбивається на політичних рішеннях лідерів країн Заходу. Те ж саме стосується й вступу України до НАТО.

Особливе місце в роботі школи зайняли лекції д-ра іст. наук, професора Національного університету "Києво-Могилянська академія" *Ю.В.Павленка*. Український учений запропонував аудиторії розглянути історію взаємин Росії та України в широкому контексті всесвітньої історії й проаналізував наявні у світовій історіософії парадигми всесвітньої історії. Звернення до матеріалу всесвітньої історії в ході роботи школи було органічним, оскільки будь-який серйозний аналіз вимагає знання законів та закономірностей історичного процесу в цілому. Слухачі літньої школи відкрили для себе безліч цікавих фактів усесвітньої історії, що за аналогією дають несподіваний погляд на проблеми російсько-українських взаємин. Найбільш цікавим у лекціях, присвячених безпосередньо предмету школи, став аналіз української історії як поля для суперництва кількох "цивілізаційних кіл", або центрів притягування, що мали свій вплив на історичні події з часів Давньої Русі. Про характер сучасного розвитку України говорилося в контексті проблем глобалізації, що трансформують традиційні уявлення про локальні цивілізації. Подібно іншим колишнім радянським республікам Україна опинилася у вирії зіткнень різних цивілізацій, що у свою чергу призвело до перехресного впливу з кількох боків. Як наслідок, на місце класичного цивілізаційного підходу прийшов сучасний геополітичний, розроблений американським мислителем С.Гантингтоном. Таким чином, Україна зіткнулася з двома проблемами: перша полягала в становленні власної етнокультурної ідентичності, друга – у включенні цієї ідентичності до всесвітнього геополітичного контексту.

У цілому до проблем ідентичності під тим чи іншим ракурсом зверталася більшість лекторів та слухачів школи; вони також були предметом найбільш гарячих дискусій. Безпосередньо проблемам української ідентичності була присвячена лекція канд. іст. наук, ст. наук. співроб. Пермського філіалу з вивчення політичних ін-

ститутів та процесів Інституту філософії й права Уральського відділення РАН *Ю.В.Василенка* "Україна в контексті євродіахристиянської цивілізації". На думку *Ю.В.Василенка*, у процесі становлення української ідентичності можна виділити кілька етапів. Київська Русь дала можливість майбутній українській нації еволюціонувати від периферії православного світу, що перебувала під впливом Візантії, до його центру. Однак монголо-татарське нашествя внесло в цей процес свої корективи. Центром православної цивілізації стало Московське царство, що перебрало на себе роль "третього Риму". Другий етап визначався для України своєрідною "трагедією вибору", коли вона опинилася на межі католицького та православного світів, одночасно відчувуючи вплив з обох боків. Ці ж самі аспекти доповіді *Ю.В.Василенка* знайшли своє відображення в лекції д-ра іст. наук, професора, завідувача кафедри всесвітньої історії Кам'янець-Подільського державного університету *В.С.Степанкова*. На третьому етапі Україна опинилася в складі Російської імперії, де, не маючи власної державності, вона все ж таки спромоглася сформувати національну опозицію імперському центру, яка й виплекала ідею незалежності України.

Концептуальним підґрунтям для розробки проблем етнокультурної ідентичності стала лекція канд. іст. наук, доцента кафедри нової та новітньої історії Пермського державного університету *А.О.Борисова* "Мультикультуралізм і західна цивілізація". Спираючись на аналіз американського матеріалу, *А.О.Борисов* виявив больові точки в процесі становлення етнокультурної ідентичності в сучасному світі. Глобалізація в сфері економічних відносин разом із плюралізацією та фрагментацією соціуму протидіють зміцненню національних держав. Етнокультурні та демографічні зміни, викликані імпортом робочої сили та масовими міграціями, зростання транснаціональних економічних та політичних структур ведуть до виникнення суперечностей між політичним устроєм національної держави та новими соціальними реаліями. Унаслідок цього в країнах Заходу виникло поняття "мультикультуралізм", яке найчастіше використовується у двох значеннях. У першому – це ідеологія та політика, сутність яких полягає в протиставленні расових і етнічних цінностей цінностям загальнонаціональним. У другому – це феномен етнокультурної фрагментації соціуму, який по-іншому можна визначити як "багатокультурність", також спрямований проти культури як загальнонаціонального явища. Початково мультикультуралізм охопив держави з іммігрантськими засадами, такі, як Австралія, Канада й США. Елементи мультикультуралізму можна виокремити й у Росії. В Україні, що не має іммігрантських засад, фундаментальною проблемою для розвитку національної держави виявляється російськомовне населення, етнічні росіяни, носії російської етнокультурної ідентичності. На думку лектора, осмислення західного досвіду мультикультуралізму дозволяє уникнути багатьох негативних наслідків, що тягне за собою це явище. Аналіз мультикультуралізму проводився *А.О.Борисовим* на підставі консервативних підходів, оскільки на Заході саме консерватори першими звернули увагу на мультикультуралізм як соціальну проблему. Разом із тим, мультикультуралізм – це й школа компромісу, яка є однією з основних рис сучасної ліберальної політики. Ліберальний підхід до мультикультуралізму передбачає складне вирішення його проблем на взаємовигідних умовах й на підставі нового суспільного договору між етнокультурною меншістю та більшістю.

Аналізуючи роботу II Міжнародної українсько-російської школи для молодих істориків, не можна оминати увагою лекцій д-ра іст. наук, професора *Г.Касьянова*, який репрезентує нову генерацію українських істориків та політичних аналітиків. Його лекції, присвячені історіографічним міфам та історичним кліше суспільної свідомості, були надзвичайно цікавими як за формою, так і за змістом. Розглядаючи по суті постмодерністський виклик історичному знанню, історик вийшов на важливі теоретичні узагальнення. Зокрема він відзначив, що проблемою сьогодення стає саме поняття й специфіка історичного нарративу як форми, адекватної реконструкції минулого. Професор *Г.Касьянов* підкреслив креативний, штучний характер історичного оповідання, в якому вибудовуються нерівномірно збережені, уривчасті та нерідко довільно відібрані свідчення джерел і послідовний часовий ряд. Між іншим, по-новому було порушене питання не лише про можливість глибини історичного розуміння, а й про критерії об'єктивності та засоби кон-

тролю дослідником власної творчої діяльності. Від історика вимагається пильніше вчитуватися в тексти, використовувати нові засоби для розкриття справжнього змісту прямих висловлювань та розшифровувати сенс ледве помітних змін у мові джерела, аналізувати правила та засоби прочитання історичного тексту тією аудиторією, для якої він був призначений. Порушені дослідником історіографічні проблеми, що іноді спричиняють проблеми політичного характеру, хоча й стосувалися України, але притаманні й Росії. Крім того, у лекціях професора Г.Касьянова прискіпливому аналізу були піддані дореволюційні, емігрантські, радянські та сучасні інтерпретації української історії, їхні загальні та особливі, сильні й слабкі сторони. Особливо важливим і пізнавальним це було для слухачів школи з Росії, які перебувають поза контекстом українських науково-історичних дискусій.

Під час обговорення лекцій було порушено найбільш складні питання історії та сучасних відносин двох держав. Дискусії також викликали проблеми етногенезу російського та українського народів, обставини "возз'єднання" України й Росії, політика Російської імперії, особливості становища народів у складі метрополії та на окраїнах (зокрема таке питання – чи була Україна взагалі колонією Росії?), місце України в складі СРСР, перспективи її входження до євроатлантичного військово-політичного та економічного простору, майбутнє проекту СЕП.

Протягом ХХ ст. взаємини Росії та України пройшли кілька етапів. Цілком зрозуміло, що осмисленням цих процесів історики займаються ще не одне десятиліття. Друга міжнародна літня школа молодих істориків Росії та України, що проходила на початку серпня 2004 р. в Кам'янець-Подільському державному університеті, зробила свій внесок у розвиток цього процесу. Безсумнівним позитивним результатом діяльності школи стало плідне професійне спілкування істориків нового покоління, яке сформувалося вже після розпаду СРСР, у нових історичних умовах, і яке пропонує підходи, що принципово відрізняються від тих, що ще недавно панували в науці. Одночасно було корисним спілкування з кращими науковцями старшого покоління.

На закінчення хотілося б додати, що досвід I та II літніх шкіл молодих істориків Росії й України має велике значення для продовження контактів, із урахуванням нових історичних реалій. Зокрема, під час першого спільного засідання російсько-української комісії, яка працювала протягом 23-24 листопада 2004 р. в Москві, було відзначено необхідність продовження щорічних зустрічей науковців обох країн і перетворення літньої школи на постійну інституцію з обміну думками, досягненнями та досвідом у розв'язанні найскладніших проблем минулого та сьогодення.

Ураховуючи політичні зміни (Помаранчева революція в Україні) кількість питань, що потребують двостороннього обговорення, збільшилася, однак, на нашу думку, історикам варто зосередитися саме на науково-історичній проблематиці. Навряд чи є сенс рухатися "семимильними" кроками, плануючи тематику наступної, третьої, міжнародної літньої школи в межах ХІХ ст., оскільки історія ХХ ст. містить чимало проблем, що потребують обговорення у формі лекторіїв, "круглих столів", колоквиумів тощо, але остаточне рішення, звичайно, за оргкомітетом.

¹ Ищенко В.В. "Год Украины" в российской исторической науке // Новая и новейшая история. – 2002. – №2. – С.241.

² Заболотна Т.В., Лобода М.К. Друга міжнародна літня школа молодих істориків України й Росії // Український історичний журнал. – №1. – 2005. – С.224.

The report is dedicated to examination of activity of First (August of 2003) and Second (August of 2004) international summer schools for young scientists, organized as a result of multipronged cooperation of Institute of history of Ukraine of NAN of Ukraine, Institute of Russian history of RAN, Institute of common history of RAN, as well as well-known Ukrainian and Russian institutes of higher education. It gives the analysis of most interesting lectures of famous scientists from both countries, examination of round tables and complicated questions so known "common history", which caused active discussions in environment of summer schools' participants.